

Scheelhoek beleven

Met slimme zoning van recreatie is het mogelijk om mensen meer van natuur te laten genieten, zonder dat dit leidt tot onacceptabele verstoring. Tiengemeten lijkt hiervan een goed voorbeeld. Jaarlijks bezoeken zo'n 50.000 bezoekers dit eiland. Maar de padenstructuur en opstelling van gebouwen (met musea en andere belevingsmogelijkheden) is zo ingericht dat de echte kwetsbare natuur daar hoegenaamd niet onder lijdt. Het beste bewijs is de aanwezigheid van diverse burchten van bevers, broedende roerdompen en zelfs een nestbouwend paar zeearenden in 2017.

Onderdeel van het gebiedsproces Noordrand Goeree is ook het beleefbaar maken van Scheelhoek/Zuiderdiep. Daartoe gaan we op vier hoeken van het gebied een bezoekmogelijkheid maken, zonder daarmee de natuurwaarden te schaden:

- Over het aan te leggen Scheelhoekgors komt een wandelroute die zo min mogelijk verstoring brengt bij foeragerende vogels op het slik.
- Aan het eind van de Heuvelweg, langs de Oostrand van Scheelhoekgors, komt een oversteekmogelijkheid over het Zuiderdiep naar de Scheelhoekdijk. Daar komt een kleine wandelroute door de struwelen en het bos. Met een uitkijkpunt over het Haringvliet.
- Aan de Westkant van de Scheelhoek komt vanuit het Scheelhoekbos een wandelmogelijkheid langs de rand van het moeras, met een klein stukje door het rietmoeras. Zodoende zijn in het voorjaar al die schitterende rietvogels van nabij te horen!
- Vogelbescherming, als partner in het Droomfonds, gaat een uniek vogelobservatorium bouwen. Deze komt iets ten Oosten van Marina Stellendam te liggen. Het observatorium krijgt de vorm van een groot stern-ei. Vanuit de beschutting van opgaande begroeiing, staand in het 'ei' heb je straks zicht op een broedeiland sterns en omliggende slikken, met foeragerende steltlopers en lepelaars. Let op, dit wordt een highlight!

Spuimonding-West, nieuwe natuur! **door Peter Vermaas**

Aan de zuidkant van Voorne-Putten, langs het Haringvliet vind je de Beningerslikken en Spuimonding-West.

De Beningerslikken is een gebied van honderden hectaren natuur groot, dat voor het publiek voor het grootste deel niet toegankelijk is. In het verleden, voor de afsluiting van het Haringvliet, werd hier door rietsnijders actief gewerkt. Tijdens mijn broedvogelinventarisaties ben ik wel eens gestruikeld over een strip metaal. Dat was een restant van een stukje rails, dat de rietsnijders gebruikten om in wagonnetjes materialen en riet te transporteren. Het was buitendijks terrein, dat door de open verbinding met de Noordzee regelmatig overspoelde met brak water. Na de aanleg van de Haringvlietdam en het verdwijnen van het getij veranderde dit. Het gebied werd droger en op verschillende plaatsen verlandde het terrein. Er kwamen struiken en bomen voor in de plaats.

Op enkele plekken is nog steeds te merken dat vroeger zout water over het land spoelde. De grond is op die plaatsen blijkbaar nog niet helemaal uitgespoeld, waardoor er nog steeds zoutminnende planten voorkomen. Na de afsluiting is de verzilting uiteraard gestopt. Afhankelijk van de waterstand in het Haringvliet is de bodem soms kurkdroog en zijn de kreekjes, die er altijd al geweest zijn, opgedroogd. Maar in tijden dat bij de Haringvlietdam weinig gespuid wordt, kan het terrein flink vochtig worden. In de winter komt het af en toe voor dat het water, mede door de opstuwende wind, tot over het fietspad spoelt.

Natuurmonumenten, die het gebied beheert, laat het gebied door koeien begrazen, om het terrein gevarieerd en open te houden. Zonder begrazing of menselijk ingrijpen, zoals de rietsnijders dat vroeger deden, zouden er op termijn steeds meer bomen gaan groeien. De oude situatie met uitgestrekte rietvelden zal echter niet meer terugkeren.

Spuimonding-West

De Vogelwerkgroep onderzoekt dit gebied al ruim 30 jaar. Hans op den Dries coördineert al vele jaren de broedvogelinventarisaties. Het gebied is in verschillende stukken opgedeeld en elk voorjaar gaan verschillende leden van deze vogelwerkgroep het veld in om de broedvogels te tellen. Met vergunning van Natuurmonumenten mogen we het gebied in, om van maart tot begin juli ons door het struikgewas te worstelen en elke broedvogel in kaart te brengen. En eind februari trekken we met vuilniszakken het terrein in om ingewaaid en aangespoeld zwerfvuul te ruimen.

De uitgestrektheid van dit gebied valt eigenlijk niet te beschrijven. Vanaf het fietspad zie je wel dat het Haringvliet niet dichtbij ligt, maar je krijgt pas echt een beeld van de omvang als je aan de kant van het Spui, ten zuiden van Zuidland bij het stuk komt, dat Spuimonding-West is gaan heten. Toen duidelijk werd dat de Haringvlietdam op een bepaald moment op een kier geant zou worden, zijn er allerlei processen op gang gekomen, die te maken hebben met de gevolgen van dat besluit.

Spuimonding-West

Spuimonding-West is één van de laatste deltanatuurgebieden, die de provincie Zuid-Holland heeft aangelegd om de Biesbosch met de Noordzeekust te verbinden. Dier- en plantensoorten kunnen hierlangs gemakkelijker door het benedenrivierengebied migreren en overleven. Mensen kunnen er genieten van spectaculaire natuur.

Wie vanaf Hellevoetsluis naar het Spui fietst (in omgekeerde richting is ook mogelijk) kan het Daan Monsterpad nemen. Dat fietspad gaat over de dijk en biedt een magnifiek uitzicht over Spuimonding-West en de Beningerslikken.

Deltanatuur is de opdrachtgever en initiatiefnemer van het project inrichtingsplan Spuimonding-West. De totstandkoming van het inrichtingsplan is intensief begeleid door de projectgroep Spuimonding-West. In deze projectgroep namen vertegenwoordigers deel van Rijkswaterstaat Zuid-Holland, Natuurmonumenten, het waterschap Hollandse Delta, de provincie Zuid-Holland, de gemeente Bernisse en Grontmij Nederland bv.

Onder leiding van "Deltanatuur" werd een plan opgesteld voor het uitbreiden van het natuurgebied Beningerslikken, zodat dit samen met de Korendijkjeslikken aan de andere kant van het Spui de natuurwaarden zou versterken. De Beningerwaard was een akkerbouwgebied dat deels buitendijks lag. Hiervoor werd een ambitieus plan gemaakt dat aanvankelijk ook de polder Zuidoord zou omvat-

ten. Dit laatste bleek te hoog gegrepen. De agrarische functie van dat terrein is, na protesten van de gebruikers, gehandhaafd.

De Grontmij beschreef in een inrichtingsplan in 2007 de criteria:

- Mogelijkheden voor (getijden)natuur met getemd tij, rekening houdend met de tussentijdse periode van de Kier.
- Inpassing in landschap en cultuurhistorie.
- De kosten van de inrichting.
- De mogelijkheden voor recreatief medegebruik.
- De effecten op gebruik en beheer.

Er werd gekozen voor een alternatief dat ze "kreekvorming" noemden. Dit werd gekenmerkt door onder andere het doorsteken van dijken en het uitgraven van kreken. Overgang van hoger gelegen graslanden, laaggelegen natte (ruige) gorzen en ondiep en diep water. Mogelijkheden voor beheer met grote grazers. Recreatie mogelijk tussen de kreken, eventueel oversteekmogelijkheden.

In het hele concept werd gelijk een manier bedacht om, voor het aangrenzende landbouwgebied binnendijks, te garanderen dat er vanuit het Spui altijd zoet water in de polder gepompt kan worden. Mocht er onverhoopt brak water in het Haringvliet tot aan de Beningerslikken instromen, dan zal dit door de tussendijk in Spuimonding-West tegengehouden worden.

Satellietfoto

In 2014 werd Spuimond letterlijk op de schop genomen. Hoe dat er uitzag is nog te zien op satellietfoto's. De satellietfoto's van Google Earth dateren uit die tijd. Zorgvuldig werd oude grond weggeschraapt en ontstonden er hoogteverschillen, die voor kreken en eilandjes moesten gaan zorgen. De werkzaamheden zorgden er niet alleen voor dat het terrein verschillende hoogtes kreeg, er werd gelijk een pad aangelegd voor het publiek.

Als je met de auto over de Zeedijk rijdt, kun je op twee plaatsen parkeren. Ter hoogte van de Koe-kendorpseweg aan de westzijde, is buitendijks een parkeerplaats aangelegd. Daar zie je ook een pomphuis op de dijk staan, dat het water, dat bij het Spui binnenstroomt, over de dijk kan hevelen naar de sloten op Voorne. Aan de oostzijde is ook een parkeerplaats. Hier kun je naar een uitkijktoren lopen, die een mooi uitzicht geeft over de omgeving. Vanaf beide parkeerplaatsen kun je rond Spuimond lopen.

Het pad loopt rondom Spuimonding-West over een dijkje. Bij het Spui ligt een brug over de kreek, waardoor het water in de noordelijke helft stroomt. Aan de zuidzijde passeer je een kreek die het water vanaf het Haringvliet inlaat. Hier kun je de kreek oversteken door middel van een trekpontje.

Spuimonding-West

Een tussendijk die het terrein in tweeën deelt, is geen wandelpad. Als je daarover gaat lopen, ben je voor de rustende, broedende en foeragerende vogels een wandelende vogelverschrikker. Via het pad dat helemaal rondom Spuimond leidt, kom je bij een kijkscherm. Daar heb je een mooi, laag uitzicht over de enorme aantallen vogels die er altijd te zien zijn. Bovendien heb je daar goed licht, omdat je naar het noorden kijkt. Je hebt het zonlicht in je rug. Vanaf het wandelpad kijk je in de richting van het Haringvliet naar de Beningerslikken. In het riet en de bosjes wemelt het van de zangvogels. In het voorjaar hoor en zie je onder andere kleine karekiet, rietzanger, rietgors, blauwborst, baardman en roodborsttapuit. Er broeden ook bruine kiekendieven. Niet alleen vogels waarderen de rust en de voedselrijkdom. Er leven tientallen reeën. Met wat geluk zie je een wezel of een hermelijn. We hebben nu ook bevers in het gebied.

Om dit alles niet te verstoren, is het belangrijk dat iedereen zich houdt aan een paar simpele afspraken: blijf op het pad en houd je hond aangelijnd.

Blauwborst

Toen in 2015 de draglines en shovels verdwenen waren, zijn we gelijk begonnen met het inventariseren van broedvogels in het voorjaar en alle watervogels in de winter. Pas gedurende dat jaar werd ook de dijk naar het Spui doorgestoken, waardoor je eindelijk echt kon zien waar al dat gegraaf toe moest leiden. Het water stroomde naar binnen en er ontstond een prachtig plas-dras gebied. Door de wisselende waterhoogten in het Haringvliet merk je dat het Spui soms ook meer of minder water aanvoert. Sinds de afsluiting is de invloed van het brak water verdwenen. Er is echter nog een geringe mate van indirect getij aanwezig via Spui, Oude Maas en de Nieuwe-Waterweg. De Nieuwe-Waterweg staat nog in een open verbinding met de zee, die een indirecte getijdeninvloed veroorzaakt in de Oude Maas en in zeer beperkte mate in het Hollands Diep (via het Spui) en het Haringvliet. Het waterpeil wordt daarnaast ook beïnvloed door het beheer van de Haringvlietssluisen.

Kluten

De wisselende waterhoogten zijn goed voor steltlopers, die in de zachte bodem hun voedsel zoeken.

Direct nadat de graafwerktuigen het gebied verlaten hebben, merk je dat zo'n braakliggend terrein aantrekkelijk is voor vogels die je daar eerder nooit gezien hebt. Je spreekt dan van pionierssoorten. Zeker het eerste jaar na de oplevering bleken de hoger gelegen zanderige eilandjes erg aantrekkelijk voor grondbroeders zoals kluten. In 2014 telde ik 85 broedende kluten. In 2015 waren het er 78. In 2016 broedden ze niet meer op de eilandjes. Ook in 2017 bleef dat zo. De eilandjes groeien langzamerhand dicht. Een tiental kluten had inmiddels wel een andere plek gevonden om te broeden. De afgelopen jaren kunnen we hier ook grote aantallen kemphanen zien. Met een beetje geduld en goed opletten zie je van alles, variërend van aalscholver tot zeearend.

Andere bijzondere vogelsoorten uit de afgelopen jaren waren zwarte ibis, steltkluut, Temmincks strandloper, beflijster en recent nog een Bonapartes strandloper. Maar ja, dat zijn soorten die je niet elke dag ziet. Maar van alle andere soorten, die er wel regelmatig zitten, kun je elke dag genieten. Het aantal soorten broedvogels staat nu op 59. Als je alle waargenomen soorten bij elkaar optelt, kom je ruim over de 150.

Op het moment dat ik dit schrijf worden er bij het Spui weer werkzaamheden uitgevoerd. In een nieuwsbrief van Natuurmonumenten wordt dit toegelicht:

"Vanaf 18 september tot november zal bij Spuimonding-West een deel van het pad rondom Spuimond worden afgesloten.

De werkzaamheden vinden plaats langs het Spui, tussen de uitkijktoren en het trekpuntje van het natuurgebied in. Benodigd materiaal en materieel zal vanaf het Spui worden aangevoerd. Tijdens de natuuraanleg in 2013 is langs Spuimonding-West de aanwezige 'harde' oeververdediging blijven liggen. Deze bestaat uit betonpuin en is in het verleden ter versterking aangevuld met meer puinbestorting. Na meldingen en uit nader recent onderzoek is gebleken dat het puin restanten asbest bevat. De gemeente Nissewaard en de provincie Zuid-Holland vinden het onwenselijk dat recreanten op de grens van een openbaar toegankelijk natuurgebied met asbest in aanraking kunnen komen. Om die reden is besloten de huidige oeververdediging te saneren en te vervangen door een natuurvriendelijke variant.

Het gebied krijgt alsnog een natuurvriendelijke oever.

Tijdens de werkzaamheden wordt meteen ál het puin opgeruimd. Over een lengte van 400 meter wordt de huidige drie meter brede oeververdediging weggegraven en vervangen door klassieke

zinkstukken met natuursteen. Tussen de stenen wordt rietwortelspecie verwerkt waardoor zich in de loop van een aantal jaren een rietkraag zal ontwikkelen. Deze nieuwe oeververdediging is in lijn met de duurzaamheidseisen van Rijkswaterstaat en past goed bij het naastgelegen natuurgebied. De rietkraag vormt straks een aantrekkelijke habitat voor vogels zoals waterral, zomertaling, kleine karekiet en rietgors”.

Als dit dan allemaal achter de rug is, ligt Spuimonding-West er voor het nieuwe broedseizoen weer prachtig bij. Dan kunnen we er weer rondlopen en genieten van de zang van de veldleeuwerik.

Spuimond

Excursie: vogels bij de Strypse Wetering

Excursie: vogels bij de Strypse Wetering

Excursie: vogels bij de Strypse Wetering

Excursie: vogels bij de Strypse Wetering

Muizenonderzoek op Tiengemeten, veranderingen sinds de herinrichting, door Jan Alewijn Dijkhuizen

Inleiding

Het eiland Tiengemeten is razend interessant om onderzoek te doen naar de muizenstand. Het eiland is in 2006 grotendeels op de schop gegaan, alleen de buitengorzen en het deel Weemoed zijn redelijk onaangetast. Met grote graafmachines is een deel van de bodem afgegraven, bomen zijn verwijderd, geulen gegraven en uiteindelijk is de dijk doorgebroken, zodat water uit het Haringvliet het eiland in kan stromen. Natuurmonumenten heeft na de herinrichting gekozen voor een kudde Schotse hooglanders om het gebied open te houden. Deze dieren hebben lange tijd ongestoord vrijwel het gehele eiland kunnen begrazen. Enkele jaren geleden is dit enigszins ingeperkt en is de kudde drastisch ingekrompen. De recreatiedruk is in de loop van de tijd enorm toegenomen. De druk ligt vooral op het noordelijk deel van het eiland met Speelnatuur, musea en de wegen naar de Herberg en de westpunt van het eiland. Hoewel je overal mag struinen, valt het met de versterking van de grote open delen van het eiland wel mee.

Muizen op Tiengemeten

De Zoogdiervereniging heeft voor deze veranderingen al muizenonderzoek op Tiengemeten gedaan. Dat leverde vooral informatie op over de muizenstand in de gorzen. Noordse woelmuizen werden er volop gevangen. Deze soort was lange tijd de enige woelmuissoort op Tiengemeten. Uit gegevens van braakbalpluizen is gebleken dat de veldmuis zich tussen 1998 en 2001 op het eiland heeft gevestigd, dus al voor de ingetreden veranderingen. De eerste veldmuis is er in 2006 door medewerkers van de Zoogdiervereniging gevangen. De angst bestond toen dat de veldmuis de noordse woelmuis zou verdringen uit de drogere delen van het eiland.

Resultaten van onderzoek door de KNNV afdeling Voorne

Van 2010 tot en met 2016 hebben leden van de KNNV Voorne muizenonderzoek gedaan op Tiengemeten. Steeds werden andere delen van het eiland onderzocht. Samen met de gegevens van de Zoogdiervereniging en muizenonderzoek door leden van het Hoekschevaards Landschap is Tiengemeten een van de best onderzochte plekken van Nederland.

Wat hebben we ontdekt? Allereerst dat grote delen van Tiengemeten zijn overgroeid met Canadese